

सेंटर ऑफ एक्सलन्स

पार्श्वभूमी :

महाराष्ट्र राज्य उच्च व तंत्र शिक्षण विभाग व महाराष्ट्र माहिती तंत्रज्ञान सहाय्यता केंद्र यांच्या संयुक्त विद्यमाने सुरु असणाऱ्या करिअर कट्टा या उपक्रमांतर्गत युवकांच्या करिअरला योग्य दिशा देण्याच्या उद्देशाने राज्यातल्या निवडक महाविद्यालयांमध्ये Center Of Excellence उभे केले जाणार आहे. यामागील महत्वाची भूमिका अशी की, राज्यांमध्ये स्पर्धा परीक्षेच्या तयारीसाठी मोठ्या प्रमाणात मुले शहरी भागांमध्ये स्थलांतरित होत असतात. जीवनातील उमेदीच्या काळातील अनेक वर्ष किंवा स्पर्धा परीक्षेच्या तयारीसाठी घरापासून, गावापासून, पालकांपासून लांब राहणाऱ्या मुलांमध्ये मोठ्या प्रमाणात नैराश्याचे वातावरण तयार होते याचे प्रमाण राज्यामध्ये लाखोंच्या घरात आहे. खाजगी प्रशिक्षण संस्थांचे उद्देश वेगवेगळे असल्यामुळे सरसकट सर्व मुलांना प्रोत्साहन देऊन यामध्ये गुंतवून ठेवण्याचा एक प्रयत्न होत असतो आणि मोठ्या प्रमाणात ग्रामीण पालक व विद्यार्थी या दृष्टिक्रात अडकतात. स्पर्धा परीक्षेचे नियोजन करत असताना स्वतःच्या करिअरसाठी एक प्लॅन बी देखील तितका सक्षमपणे तयार ठेवला पाहिजे आणि एका योग्य वयानंतर करिअरचा मार्ग बदलून योग्य निर्णय घेतला पाहिजे, याचे मार्गदर्शन देण्याची यंत्रणा उभे करणे हा Center Of Excellence स्थापनेमागील महत्त्वाचा उद्देश आहे.

संकल्पना :

महाराष्ट्र राज्य शासनाकडून सध्या राज्यभरामध्ये सहा ठिकाणी Pre IAS Training सेंटरच्या माध्यमातून ७४० विद्यार्थ्यांच्या निवासी प्रशिक्षणाची यंत्रणा अस्तित्वात आहे. करिअर कट्टाच्या माध्यमातून राज्यभरामध्ये १०,००० विद्यार्थ्यांच्या स्पर्धा परीक्षेच्या तयारीसाठी व्यवस्था निर्माण करणे तसेच राज्यातील महाविद्यालयांमध्ये उद्योजकीय संस्कार घडावेत व उद्योग व्यवसाय निर्माण करणारी युवा पिडी पुढे यावी, या उद्देशाने ५००० युवा उद्योजकांना महाविद्यालयीन स्तरावर उद्योजकीय विकासासाठी आवश्यक कार्यालयीन व्यवस्था उपलब्ध करून देण्यात येईल. Center Of Excellence च्या माध्यमातून विद्यार्थ्यांचे शहरातील स्थलांतर कमी करण्याचा तसेच नगण्य शुल्क आकारून विद्यार्थी आणि पालकांना स्थानिक पातळीवर राष्ट्रीय आणि आंतरराष्ट्रीय स्तरावरील तज्ज्ञ व्यक्तींचे मार्गदर्शक उपलब्ध करून देण्याचा मानस आहे. विद्यार्थी व पालकांसाठी तज्ज्ञांकडून समुपदेशन केले जाईल. उद्योग क्षेत्रामध्ये तसेच व्यावसायिक क्षेत्रांमध्ये ज्यांनी आपल कर्तृत्व सिद्ध केलं आहे, अशा कर्तृत्वसंपन्न व्यक्तींच्या मार्गदर्शनास्थाली, नियंत्रणाखाली Center Of Excellence कार्यरत राहील.

स्पर्धा परीक्षा पूर्वतयारी व अभ्यासिका

महाराष्ट्रातील विद्यार्थ्यांचे MPSC परीक्षेसाठी तयारीचे प्रमाण व केंद्र शासनाच्या वेगवेगळ्या नोकऱ्यांसाठी असणारे प्रमाण बघता महाराष्ट्रीयन विद्यार्थी तुलनात्मक दृष्ट्या केंद्र शासनाच्या नोकरीमध्ये कमी प्रमाणात तयारी करत असल्याचे लक्षात येते. यासाठी याची माहिती विद्यार्थ्यांना योग्य वेळी झाली पाहिजे. त्यांच्या तयारीसाठी अभ्यास वर्ग व प्रशिक्षण उपलब्ध आले पाहिजे तसेच हे सर्व करताना त्यांच्या राहत्या ठिकाणापासून शक्य तितक्याजवळ या गोष्टी उपलब्ध होतील, यासाठी प्रयत्न करणे आवश्यक आहे. जास्त विद्यार्थी संख्या असणाऱ्या महाविद्यालयांमध्ये शंभर विद्यार्थ्यांची अभ्यासिका जी पूर्णवेळ विद्यार्थ्यांसाठी उपलब्ध असेल सदर अभ्यासिकेमध्ये ऑनलाईन लेक्चर सुविधा असेल ज्यामध्ये केंद्रीय पद्धतीने संपूर्ण राज्यात एकाच वेळेला सर्व प्रशिक्षण केंद्रांमध्ये तज्ञ व्यक्तींचे मार्गदर्शन उपलब्ध करून दिले जाईल. आवश्यकता भासल्यास दिल्ली, मुंबई, पुणे या ठिकाणाच्या तज्ञ अनुभवी प्रशिक्षण प्रशिक्षकांची नियुक्ती देखील करण्यात येईल.

'Center Of Excellence' या प्रशिक्षण केंद्राच्या माध्यमातून विद्यार्थ्यांना सदर प्रक्रियेसाठी निघालेल्या जाहिरातीची माहिती देणे, योग्य पद्धतीने कागदपत्रांची पूर्तता करून घेणे, त्यांचे फॉर्म भरणे आणि परीक्षेची पूर्वतयारी करून घेणे तसेच ज्या ज्या ठिकाणी आवश्यकता आहे त्या ठिकाणी तज्ञ व्यक्तींकडून मुलाखतीची तयारी करून घेणे या पद्धतीने उपक्रम राबवले जातील. वेगवेगळ्या परीक्षांचे फॉर्म भरण्यासाठी विद्यार्थ्यांसाठी सुविधा केंद्र उपलब्ध असेल. विद्यार्थ्यांच्या ऑनलाईन समुपदेशनासाठी सोय असेल विद्यार्थी व पालकांची मागणी असल्यास समुपदेशनासाठी स्वतंत्र सेशनचे नियोजन करण्यात येईल. विद्यार्थ्यांच्या बौद्धिक व शारीरिक क्षमतेचा विचार करता त्यांना स्पर्धा परीक्षा ऐवजी अन्य क्षेत्रामध्ये उत्कृष्ट कामगिरी करणे शक्य असल्यास याबाबत देखील मार्गदर्शन केले जाईल.

गुणवत्ता व नियंत्रण

१. १००० पेक्षा विद्यार्थी संख्या जास्त विद्यार्थी संख्या असलेल्या महाविद्यालयांमध्ये तसेच ज्या परिसरामध्ये १५०० पेक्षा जास्त विद्यार्थी पदवीच्या पहिल्या वर्षाला असतील त्या परिसरामध्ये 'Center Of Excellence' उभारण्यात येत आहे.
२. या सेंटरमध्ये १०० विद्यार्थी एकाच वेळेला अभ्यास करू शकतील, अशी अभ्यासिकेची रचना करण्यात येईल. त्यासाठी लागणारे बॅचेस, लेक्चरसाठीचे Interactive Board उपलब्ध असतील.
३. त्याचप्रमाणे Common Faculty Centre असेल ज्यामध्ये Computer उपलब्ध करून विद्यार्थ्यांसाठी आपली कागदपत्र स्कॅन करणे, परीक्षेचे फॉर्म भरणे, हॉल तिकीट Generate करणे, प्रिंट काढणे असतील.
४. त्याचप्रमाणे SSC/UPSC/MPSC या सर्व स्पर्धा परीक्षेची प्रशिक्षण चालतील व इतर वेळेला विद्यार्थी अभ्यासिकेत बसून स्वयं अध्ययन करतील.
५. अभ्यासिका सकाळी ६.०० ते संध्याकाळी ८.०० वाजेपर्यंत चालू असेल. यामध्ये संध्याकाळी ५.०० ते ८.०० online प्रशिक्षण असेल.
६. अभ्यासिकेचा मासिक खर्च निघावा यासाठी अग्रणी महाविद्यालय काही शुल्क आकारू शकतील, पण या माध्यमातून शुल्क ठरवत असताना क्लस्टर मध्ये येणाऱ्या महाविद्यालयाचे प्राचार्य व समन्वयक यांच्याशी सल्ला मसलत करून ठरवावे.
७. या सेंटरमध्ये विद्यार्थ्यांच्या अभ्यासावर जसा फोकस असेल त्याचप्रमाणे त्या विद्यार्थ्यांच्या मानसिकतेकडेही लक्ष देण्यात येईल, यासाठी विद्यार्थ्यांची Psychology Test घेण्यात येईल. यातून तो विद्यार्थी कोणत्या स्पर्धा परीक्षेसाठी तयार आहे हे कळेल. ऑनलाईन समुपदेशनाच्या माध्यमातून पालकांना आणि विद्यार्थ्यांना समुपदेशन करण्यात येईल. परते, कोणालाही वैयक्तिक समुपदेशन हवे असल्यास पालकांच्या मागणीप्रमाणे वैयक्तिक समुपदेशन ही करण्यात येईल.

उद्योजकता विकास केंद्र

राज्यात सद्यस्थितीला उद्योजकीय कौशल्य वाढीसाठी आवश्यक अशी व्यवस्था अस्तित्वात नाही. Entrepreneurship Development Cell, Incubation center हे प्रत्येक महाविद्यालयामध्ये असावे असा राज्य व केंद्र शासनाच्या धोरणांमध्ये झालेला बदल विचार घेता महाविद्यालयीन व्यवस्थापन, प्राचार्य, प्राध्यापक यांच्यापर्यंत हा विचार प्रभावीपणे पोहोचवणे आणि उद्योग क्षेत्रातील यशस्वी उद्योजकांच्या, संबंधित प्रशासकीय अधिकाऱ्यांच्या व बँक प्रशासनाच्या माध्यमातून महाविद्यालयीन स्तरावरील विद्यार्थ्यांसाठी योग्य ते मार्गदर्शन उपलब्ध करून देणे, त्यांच्या उद्योजकीय विकासाला चालना देणे या उद्देशाने महाविद्यालयीन स्तरावर प्रत्येक सेंटरमध्ये ५० विद्यार्थ्यांच्या Student-Startup कामकाजासाठी कार्यालयीन व्यवस्था उपलब्ध करणे हा 'Center Of Excellence' चा महत्त्वाचा उद्देश आहे.

विद्यार्थ्यांच्या उद्योजकीय संकल्पनांना विस्तारण्यासाठी आवश्यक असणाऱ्या व्यावसायिक सल्लागार व्यक्तींची उपलब्धता विद्यार्थ्यांना करून देणे, राष्ट्रीय आंतरराष्ट्रीय पातळीवर चालणाऱ्या उद्योजकीय बदलांविषयी, तंत्रज्ञानांविषयी आणि कायदा विषयी त्यांना वेळोवेळी माहिती उपलब्ध करून देणे, विद्यार्थी आणि उद्योजक यांचा सातत्याने संवाद आयोजित करून त्या माध्यमातून उद्योग जगतातील घडामोडी विद्यार्थ्यांपर्यंत पोहोचवत असतानाच त्यांना सविस्तर मार्गदर्शन करण्यासाठी 'Center Of Excellence' कार्यरत आहे. विद्यार्थ्यांच्या राजकीय नेतृत्वाचा विकासासाठी विद्यार्थी संसद त्याच पद्धतीने उद्योजकीय नेतृत्व विकासासाठी प्रत्येक सेंटरमध्ये "Student Startup-company" नोंदणीकृत असेल आणि विद्यार्थी संसदेमध्ये मंत्रिमंडळाप्रमाणेच या कंपनीमधील व्यवस्थापकीय प्रमुख, आर्थिक व्यवस्थापक प्रमुख, या पद्धतीच्या वेगवेगळ्या पदांवर काम करण्याचा अनुभव विद्यार्थ्यांना यावा, यासाठी Student Startup ला गती देण्यात येईल.

उद्देश

१. जे विद्यार्थी स्पर्धा परीक्षा पास होऊ शकत नाही त्या विद्यार्थ्यांसाठी या सेंटरमध्ये उद्योजकता विकास हा उपक्रम राबवण्यात येईल.
२. यामध्ये ५० विद्यार्थ्यांना ऑफिस चालवण्यासाठी लागणारे सेटअप उपलब्ध करून देण्यात येईल. यामध्ये Conference Room, Desk व इतर सुविधा महाविद्यालयाकडून उपलब्ध करून दिल्या जातील.
३. एक वर्ष हे विद्यार्थी Student Startup म्हणून काम करतील. या विद्यार्थ्यांपैकी महाविद्यालयाबरोबर नोंदणी करून स्टार्टअप चालू करणार असतील त्यांना रु. १,००,०००/- देण्यात येतील.
४. महाविद्यालयाला लागणाऱ्या सुविधा उपलब्ध करणे, ग्रामीण भागातील वस्तु शहरी भागात उपलब्ध करून देणे, शहरी भागातील वस्तु ग्रामीण भागात उपलब्ध करून देणे या प्रक्रियेमुळे एक Inter connected Hub निर्माण होऊ शकते व यातूनच विद्यार्थी उद्योग कसा करावा, हे समजू शकतील.
५. यामध्ये जे विद्यार्थी प्रत्यक्ष कार्यानुभव घेतील त्यांना अनुभव प्रमाणपत्र देण्यात येईल.
६. यामध्ये विद्यार्थी Branding, Packaging, Logo Making, Service Provider Model, IPR Formalities, Time Management, Decision Making या सर्व गोष्टी शिकतील.

गुणवत्ता व नियंत्रण

१. या सगळ्या प्रक्रियेवर नियंत्रण ठेवण्यासाठी त्या भागातील प्रसिद्ध उद्योजक सल्लागार मंडळावर कार्यरत असतील.
२. विद्यार्थ्यांसाठी आठवड्यातून एकदा मार्गदर्शन करण्यात येईल. ज्यामध्ये
  - पहिला आठवडा - बँकेचे अधिकारी बँकेचा योजना,
  - दुसरा आठवडा - जिल्ह्यातील उद्योग केंद्राचे अधिकारी मार्गदर्शन, शासकीय योजना,
  - तिसरा आठवडा - प्रायव्हॅन्सलंटंट यांचे मार्गदर्शन,
  - चौथा आठवडा - आंतरराष्ट्रीय उद्योजक ऑनलाईन मार्गदर्शन करतील.

नियम व अटी

१. क्लस्टरमध्ये सहभागी असणाऱ्या सर्व महाविद्यालयातील पदवीच्या प्रथम वर्षाला प्रवेश घेणारे सर्व विद्यार्थी करिअर कट्टाला नोंदणी करणे आवश्यक आहे, याची जबाबदारी अग्रणी महाविद्यालयाच्या समन्वयकांची असेल.

२. Center of excellence चे निर्णय घेत असताना क्लस्टरमध्ये सहभागी असणाऱ्या महाविद्यालयाचे प्राचार्य व समन्वयक तसेच अग्रणी महाविद्यालयाचे प्राचार्य व समन्वयक, त्या जिल्ह्याचे प्राचार्य प्रवर्तक, जिल्हा समन्वयक, त्या भागातील एक यशस्वी उद्योजक, निवृत्त प्रशासकीय अधिकारी व विद्यार्थी प्रतिनिधी या सर्वांचा समावेश असलेल्या स्थानिक नियामक मंडळाच्या बैठकीत संगनमताने घेण्यात यावे.

१. प्राचार्य प्रवर्तक	२. जिल्हा समन्वयक	३. क्लस्टर मधील सहभागी महाविद्यालयाचे प्राचार्य
४. क्लस्टर मधील सहभागी महाविद्यालयाचे समन्वयक	५. अग्रणी महाविद्यालयाचे प्राचार्य	
६. अग्रणी महाविद्यालयाचे समन्वयक	७. यशस्वी उद्योजक	८. निवृत्त प्रशासकीय अधिकारी
९. विद्यार्थी प्रतिनिधी		

३. करिअर कट्टा अंतर्गत Center of excellence चालवत असताना १०० विद्यार्थ्यांसाठी अभ्यासिका उभी करण्यासाठी जो रु. १०,००,०००/- निधी दिला जाणार आहे त्याची वितरण नियमावली पुढील प्रमाणे :

- प्रतिवर्षी २०% (रु. २,००,०००) या पद्धतीने निधी वितरण होईल.
- पुस्तके, फर्निचर, डिजिटल साधनसामग्री, (Interactive Board/Sound System) याचा प्राधान्यक्रम ठरवण्याचा अधिकार महाविद्यालयाचा असेल.
- निधी वितरित करित असताना क्लस्टरमध्ये असलेल्या करिअर कट्टामधील सहभागी असणाऱ्या विद्यार्थी संख्येवर निधी

वितरणाचे गुणोत्तर अवलंबून असेल.

४. करिअर कट्टाकडून केंद्रीय पद्धतीने वस्तू खरेदी करून महाविद्यालयास वितरित केल्या जातील, यासाठी करिअर कट्टाने स्थापन केलेली खरेदी समिती निर्णय घेईल.

५. Center of excellence साठी दिलेली जागा (अभ्यासिका/incubation center) ही पूर्ण वेळ त्याच उद्देशासाठी वापरली जाणे आवश्यक आहे.

६. ५०% जागा या अग्रणी महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांसाठी असतील तर २०% जागा या पासआऊट विद्यार्थ्यांसाठी आणि ३०% जागा आजूबाजूच्या महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांसाठी असतील.

७. Center of excellence अंतर्गत स्थापन करण्यात येणाऱ्या incubation center साठी क्लस्टर मधून नियामक मंडळाने १५ विद्यार्थ्यांची निवड student startup कंपनीचे पदाधिकारी म्हणून करावी.

८. Incubation Center चे पदाधिकारी म्हणून निवडलेल्या विद्यार्थ्यांना नियोजन व्यवसायाची निवड करण्यासाठी नियामक मंडळ व निवडलेले पदाधिकारी यांना वेगवेगळ्या संकल्पनांचे सादरीकरण घेऊन त्यामधून एका व्यवसायाची निवड करावी.

९. सदर निधीमधील १५% भाग हा व्यवस्थापकीय खर्चावर खर्च करता येईल उर्वरित ८५ % भाग हा व्यवसायाचे मुख्य उद्दिष्ट पूर्ण करण्यासाठी वापरला जाणे आवश्यक आहे.

१०. सदर व्यवसाय करत असताना महाविद्यालय व करिअर कट्टा यांच्या आर्थिक जबाबदारी उपलब्ध करून दिलेल्या भांडवला इतकीच मर्यादित राहिल. या व्यतिरिक्त कोणत्याही पद्धतीची आर्थिक जबाबदारी / दायित्व व्यवसायातून पदाधिकाऱ्यांनी निर्माण केले असता त्याची जबाबदारी त्यांची वैयक्तिक राहिल.

११. Center of excellence अंतर्गत येणाऱ्या Incubation center ला नियामक मंडळाने मान्यता दिलेल्या व्यवसायासाठी कोणतेही पद्धतीचे कर्ज घेता येणार नाही.

१२. महाविद्यालयाच्या आवारामध्ये व्यवसाय करत असताना त्या व्यवसायाचा कोणत्याही पद्धतीचा त्रास महाविद्यालयाच्या नियमित कामकाजावर होणार नाही याची दक्षता पदाधिकाऱ्यांनी घ्यावयाचे आहे तसेच सदर व्यवसाय करत असताना कोणत्याही समाज विघातक गोष्टींना प्रोत्साहन मिळेल अशा बाबींचा समावेश व्यवयामध्ये असू नये.
१३. मागील वर्षी दिलेल्या निधी वापरून केलेल्या व्यवसायातून काही नफा निवडलेल्या पदाधिकाऱ्यांनी मिळवला असल्यास त्याचे वितरण तीन समान भागांमध्ये करण्यात येईल यामध्ये विद्यार्थी पदाधिकारी, करिअर कट्टा व महाविद्यालयांचा समावेश असेल.
१४. सदर निधी वापरून केलेल्या व्यवसायामध्ये १००% तोटा झाल्यास कोणत्या पद्धतीची वसुली विद्यार्थी पदाधिकारी किंवा महाविद्यालयांच्याकडून केली जाणार नाही, तसेच पुढच्या वर्षी दिल्या जाणाऱ्या निधिवर त्याचा कोणताही नकारात्मक परिणाम होणार नाही.
१५. महाविद्यालयाच्या प्रयत्नांमुळे विद्यार्थ्यांनी केलेल्या व्यवसायामध्ये नफ्यातील करिअर कट्टाला मिळालेला नफ्याच्या हिश्यातील ५०% रक्कम पुढील वर्षी दिल्या जाणाऱ्या रु. १,००,०००/- निधीमध्ये वाढवून दिली जातील.
१६. सदर व्यवसाय करत असताना विद्यार्थ्यांना व्यवसायासाठी आवश्यक कायदेशीर बाबी, बाजारपेठेची माहिती तसेच आर्थिक व्यवहार करत असताना घ्यावयाची काळजी याविषयी त्यांना सुरुवातीलाच प्रशिक्षण देण्याची व्यवस्था करण्यात येईल.
१७. REVENUE Generate झाल्यावर त्यातील काही भाग अग्रणी महाविद्यालयात असेल.
१८. CSR/उद्योग मंत्रालय/Skill Development याचा Additional Fund महाविद्यालयाला उपलब्ध करून देण्याचा असेल.
१९. महाविद्यालयाच्या प्राधान्याप्रमाणे त्यांच्या सभा घेऊन, त्यांची गरज पाहून सेंटर चालू करण्यासाठी लागणारी उपकरणे उपलब्ध करून दिली जातील.

